

УДК 13.130

Котлов В. О.

## РЕСУРСИ ВЛАДИ: ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ, КОМБІНАЦІЯ

*В данной статье предпринята попытка анализа ресурсов власти как социально-философского понятия. Анализируются внутренние и внешние критерии, формирующие качество ресурса власти, приводится оригинальная классификация ресурсов власти, обосновывается вывод, что средства власти всегда организуют определенную комбинацию, в центре которой оказывается приоритетное средство.*

**Ключевые слова:** ресурс власти, средства власти, комбинация ресурсов власти.

*In the article is undertaken to analyze the power resources as social-philosophical concept. Inner and external criteria which forming power resources quality is analyzed, original classification of power resources is produced. It is concluded that the power resources always organize appointed combination with priority means in centre.*

**Key words:** power resources, power means, combination of power resources.

У певному розумінні ми розглядаємо цю роботу як продовження того, що вже було запропоновано на суд читача в нашій реляціоністській експлікації влади [1, с. 84–98], але тепер головним завданням буде певне уточнення, розвиток уже сказаного раніше – акцентувати увагу на одній з ознак реляціонізму, а саме на тій, що влада – це завжди й обов'язково опосередковані відносини. Дослідження саме цього опосередкування і є конкретним завданням цієї роботи. Ми вважаємо проблему опосередкування однією з найважливіших проблем всієї теорії влади, оскільки, з одного боку, саме ресурси займають центральне місце в механізмі реалізації влади й здатні пояснити, як вона діє, пояснити її технологію; з другого боку, – розуміння місця й ролі ресурсів у загальному механізмі влади відкриває шлях до практичного моделювання конкретних механізмів влади, що має неоціненне праксеологічне значення. Сума евристичних і праксеологічних значень й визначає актуальність спеціального дослідження ресурсів влади.

Отже, влада, на наш погляд, завжди й обов'язково є відносини опосередковані. На думку В. Г. Ледаєва (мабуть, найбільшого сучасного знавця західної кротології, що займає сьогодні передові науково-дослідні рубежі), у сучасній англійській філософії влади більшість дослідників опосередковувальний чинник, що нас цікавить, називають «ресурсами влади» [2, с. 215] – саме цей термін використовують, наприклад, Р. Мартін, Р. Даль, Т. Бентон, Ч. Якобсон й А. Коен, Дж. Френч і Б. Рейвен та ін. Хоча в цьому ж значенні (опосередкування) уживають й деякі інші терміни, зокрема, Д. Болдуїн, С. Бекерек, Е. Лоулер і деякі інші автори використовують термін «підстави влади». Д. Ронг, один із провідних спеціалістів як теорії влади загалом, так і в дослідженні ресурсів влади зокрема, свою знамениту книгу так і назвав «Power: Its Forms, Bases and Uses». Хоча той же Д. Ронг, а також М. Роджерс, З. Моккен, Ф. Стокмен і деякі інші вчені уживають обидва терміни –

«ресурси влади» й «підстави влади», причому не завжди як тотожні. Досить красномовна в цьому плані назва однієї зі знакових статей М. Роджерса – «Instrumental and infra-resources: The bases of power». Класик й один із основоположників сучасної теорії влади Х. Сімон використовує зовсім інший термін – «джерела влади».

У вітчизняній же кратологічній літературі, на наш погляд, ще не усталився певний й усвідомлений підхід до називання опосереднювальних чинників у механізмі влади, мабуть, тому вчені й уживають будь-які терміни, причому, як правило, без будь-якого обґрунтування. Хоча варто визнати, що відносно частіше за інші уживають два терміни – «ресурси влади» (В. Г. Ледяєв, Г. О. Белов, Ю. М. Батурін й ін.) і «засоби влади» (В. В. Ільїн, В. Лісовий й ін.).

Тут і далі опосереднювальний чинник у механізмі влади, використовуючи який один актор організовує своє панування й у такий спосіб стає суб'єктом влади, а інший актор під впливом цього чинника змушений підкорятися й у такий спосіб прийняти об'єктний статус, ми позначатимемо терміном «ресурси влади». Хоча ми розуміємо, що семантика цього терміна викликає деякі сумніви щодо його адекватності цій ролі. І пов'язане це насамперед з тим, що в сучасній українській мові цей термін має пріоритетно потенційну екзегетику – він відбиває головним чином все те, що перебуває в запасі, що може бути використане, те, що має суб'єкт. «Ресурси – запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби; засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності», – саме так пояснює зміст терміна «ресурси» Великий тлумачний словник сучасної української мови [3, с. 1027]. Таким чином, термін «ресурси» відбиває якийсь потенціал – запаси, можливості тощо, які можуть бути використані, а можуть і не бути використані, але при цьому не втратять свого змісту – вони однаково залишаться ресурсами. Але опосереднювальний чинник у механізмі влади має, на наш погляд, не потенційну, а насамперед реальну природу: це не те, що є в запасі, а те, що зараз працює, те, що зараз використовують, й саме це реальне використання й організовує владу. Однак той же самий Великий тлумачний словник сучасної української мови допускає трактування терміна «ресурси» і як засобу – «засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності» [3, с. 1027]. Саме це, з одного боку, дозволяє нам, прихильникам реальної, а не потенційної природи влади, ужити термін «ресурси», щоб визначити опосереднювальний чинник у механізмі влади, а з другого боку, – уважати ці терміни – «ресурси» та «засоби» – синонімами.

У принципі, ресурси влади і є тими інструментами, завдяки яким, через які суб'єкт панує, а об'єкт підкоряється. За великим рахунком, ми схильні визначати суб'єктів й об'єктів влади через ресурси (природно, не тільки через ресурси, але не в останню чергу саме через ресурси) – той, хто має кількісну і якісну перевагу у володінні й використанні певних ресурсів (ресурсів влади) і є в цій точці часу й простору суб'єктом щодо того, хто такими ресурсами володіє в менших параметрах або використовує їх менш ефективно й тому є об'єктом. Таким чином, у системі влади ресурси займають одне з найважливіших місць і тому мають величезне евристичне й праксеологічне значення. Дехто з дослідників узагалі схильний визначати владу саме

через ресурси. Так, Е. Лауман і Ф. Паппі стверджують, що «владу метафорично визначають як здатність перетворювати певні ресурси на вплив у межах системи взаємозалежних суб'єктів» [4]. А найвідоміший дослідник у галузі філософії влади Х. Сімон ще в середині минулого століття ввів у науковий обіг спеціальний термін «владотвірні ресурси» [5, Р. 502], – тобто ресурси, які, власне, й створюють владу, і з того часу цей термін дуже активно використовують у західній філософії влади. Цей же термін – «владотвірні ресурси» – уживають й у вітчизняній літературі, наприклад, для Ю. М. Батуріна він є одним з основних під час опису влади [6, с. 137].

У принципі проблему ресурсів, інструментів, засобів, основ влади озвучено в науковій літературі досить давно і її ніхто, принаймні відкрито, не заперечує. Так, Р. Даль стверджує, що аналіз розподілу ресурсів влади між індивідами й соціальними групами в різних суспільствах й історичних умовах – «це давній, загальнознаний, поширений і переконливий спосіб пояснення, який використали Аристотель у Греції в четвертому столітті до н. е., Джеймс Херрінгтон у сімнадцятому столітті в Англії, засновники Американської конституції наприкінці вісімнадцятого століття, Маркс й Енгельс у дев'ятнадцятому столітті й багато видатних учених двадцятого століття» [7, Р. 44]. В унісон цій тезі звучить і сучасне судження В. Г. Ледеяєва – «те, що влада обумовлена якимсь набором ресурсів, які дозволяють суб'єктові реалізувати свою волю відносно об'єкта, вважають загальноприйнятим у дослідників влади» [2, с. 215].

Однак, і таке в науці трапляється не рідко, те, що є загальноприйнятим, чомусь ще довго залишається мало дослідженим, і сьогодні, на наш погляд, з повним правом можна стверджувати, що проблема ресурсів влади ще не одержала спеціального й досить повного аналізу, особливо у вітчизняній філософській літературі. Насмілимося припустити, що проблема ресурсів влади, мабуть, є однією з найменш розроблених проблем вітчизняної теорії влади. Крім В. Г. Ледеяєва й Г. В. Белова, важко назвати ще когось, хто б хоч якось виразно й спеціально займався цією проблемою. Крім того, можна назвати досить велику кількість робіт, що претендують на філософське осмислення влади, де проблему ресурсів влади взагалі навіть не означено (наприклад, у монографії Ю. Сенокосова «Власть как проблема: Опыт философского рассмотрения» [8], або в статті А. А. Горних «Власть» у «Новейшем философском словаре» [9, с. 176–177], або в кандидатській дисертації О. В. Краснокутського «Социально-философский анализ феномена власти»). У західній же літературі цю проблему більшою мірою розроблено, особливо в теорії «обміну ресурсів», насамперед у роботах Д. Ронга, М. Роджерса, Д. Болдуїна, Р. Даля, П. Морріса, Т. Бентона, Р. Харре й Е. Меддена, Х. Лассуелла й Е. Кеплена, С. Бекерека й Е. Лолера, Ч. Якобсона й А. Коена, Дж. Френча й С. Бекмена й деяких інших дослідників. Хоча й тут, на думку Ю. М. Батуріна, спеціальний системний аналіз так само маємо далеко не завжди й проблему ресурсів влади розглядають, як правило, принагідно, коротко й, головне, у зв'язку з основними завданнями дослідження [6, с. 137].

Разом з тим слід зазначити, що окремі ресурси влади, як правило інституціонального характеру, певною мірою висвітлено в науковій літературі. У першу чергу це стосується держави як інструменту влади, про що із часів Платона

писали практично всі дослідники. Меншою мірою це стосується й права, що так само має багатовікову дослідницьку традицію, мабуть достатньо назвати «Філософію права» Г. Гегеля або «Про дух законів» Ш.-Л. Монтеск'є. Із часів М. Вебера маємо стійкий інтерес і до бюрократії як засобу влади. Останнім часом особливу увагу дослідники звертають до такого дуже перспективного чинника, як засоби масової інформації, що дозволило С. Мінаєву, на наш погляд, небезпідставно назвати сучасну людину «Media Sapiens» [10] на противагу класичному homo sapiens. Однак слід зазначити, що, з одного боку, сьогодні ці ресурси досліджують, як правило, у вузько науковому контексті: держава – у політологічному, право – у юридичному й т. п.; з другого боку, ми практично ніде не знаходимо дослідження того або іншого феномена – держави, права, мас-медіа й т. д. – саме як ресурсу влади.

Отже, що ж таке ресурси влади?

У першому наближенні, апіорі ресурси влади можна визначити як щось, за допомогою чого один актор може впливати на іншого. Приблизно так визначають ресурси влади Д. Болдуїн, Р. Даль, В. Г. Ледяєв, Г. О. Белов і деякі інші дослідники. «Ресурс – це атрибут, обставина або благо, володіння яким збільшує здатність впливу його власника на інших індивідів або групи», – стверджує М. Роджерс [11, Р. 1425]. Зрозуміло, що таких «щось» у соціальному просторі існує сила-силенна. Тому цілком закономірною є спроба визначити й проаналізувати атрибутивні ознаки, сукупність яких й обмежує клас справжніх ресурсів влади.

У цьому контексті термін «ресурси влади» уживають відносно дуже широкого спектра явищ – від матеріальних об'єктів до ментальних сутностей, які часом мають лише одну спільну рису: вони дозволяють суб'єктові змусити об'єкт діяти відповідно до своїх намірів, принести суб'єктові бажаний, запланований результат.

Але постає закономірне питання: чи будь-який чинник, що дозволяє суб'єктові змусити об'єкт діяти відповідно до намірів суб'єкта, можна вважати ресурсом влади? У принципі, якщо говорити про поняття «ресурси влади» у широкому значенні слова в рамках соціально-філософської теорії влади, то справді, на наш погляд, будь-яке явище, залучене у відносини влади і яке інструментально використовує суб'єкт, щоб забезпечити свого панування над об'єктом, є ресурсом влади.

І в цьому контексті ми не згодні з ідеями Т. Бентона про поділ таких явищ-засобів на «можливості» і власне «ресурси» [12, Р. 298]. Ці ідеї є продовженням відомої «реалістичної методології» (Р. Харре, Е. Медден й ін.). До ресурсів влади Т. Бентон й інші прихильники реалістичної методології відносять тільки й виключно зовнішні стосовно суб'єкта явища, наприклад, землю як власність, гроші, зброю тощо. А знання, вміння й інші такого типу явища, які характеризують внутрішню природу суб'єкта, в цьому разі вже не є ресурсом влади, саме їх класифікують як «можливості». Ну, а якщо, наприклад, людина домагається підпорядкування від іншої людини виключно завдяки використанню своїх знань або власного вміння маніпулювати свідомістю іншої людини (що ми найчастіше й можемо спостерігати, наприклад, у так званій сімейній або релігійній владі), не залучаючи якихось зовнішніх засобів на зразок грошей або зброї, то що – ми в цьому випадку взагалі не маємо факту влади або, можливо, маємо якусь особливу владу без засобів влади? На

наш погляд, звичайно ж й у цьому, і у всіх аналогічних випадках ми маємо класичну владу й ця влада, як і будь-яка влада, побудована на своїх засобах. Ми вважаємо, що без засобів узагалі влади немає й бути не може.

Більше того, ми вважаємо, що в цьому контексті слабкість реалістичної методології полягає ще й у тому, що не завжди можливим є коректний поділ на внутрішні й зовнішні чинники. Наприклад, те ж знання – чи є воно виключно й лише внутрішньою характеристикою суб'єкта? З одного боку, так, оскільки ним володіє суб'єкт, це частина його особистісної природи й т. д. Але з другого боку, ні, оскільки це знання існує поза суб'єктом і незалежно від нього, той же самий об'єкт, як і будь-який інший актор, цілком може ним володіти так само й зі зникненням суб'єкта воно нікуди не зникне. А це означає, що знання існує зовні й незалежно від суб'єкта. Аналогічна ситуація невизначеності складається й щодо так часто використовуваного у владі явища, як авторитет, що теж має і внутрішню, і зовнішню стосовно актора природу.

Отже, якщо ми говоримо про абстрактне поняття «ресурси влади», то ми маємо на увазі будь-яке явище, яке використовує один актор – суб'єкт влади, щоб забезпечити своє панування й підпорядкування іншого актора – об'єкта влади. І в цьому розумінні наша позиція ближча до позиції В. Г. Ледяєва, Д. Болдуїна, Д. Ронга, Е. Голдмена. Таким чином, першою й головною атрибутивною ознакою ресурсу влади є здатність забезпечити цілком певний результат – панування одних і підпорядкування інших. І на цьому рівні абстракції цю форму експлікації цілком можна вважати необхідною і достатньою, щоб визначити сутність феномена, що нас цікавить.

А ось тепер, якщо йти від абстрактного до конкретного й спробувати наповнити зміст поняття «ресурси влади» специфічними атрибутивними характеристиками, сукупність яких і становитиме цілком певну якість ресурсу влади в досліджуваному явищі, то ми повинні відзначити такі, на наш погляд, основні ресурсотвірні критерії.

По-перше, ресурсом влади ми вправі вважати тільки ті явища, які перебувають у розпорядженні певного суб'єкта, а не будь-які явища, які за якихось інших обставин виконували або могли б виконати роль ресурсу влади, але в цього суб'єкта їх немає в наявності.

По-друге, ресурсом влади ми маємо право вважати тільки ті явища, що перебувають у розпорядженні суб'єкта, які він може використати, знає, як їх використати, щоб досягнути своїх цілей (якщо в розпорядженні когось перебуває зброя або гроші, але цей хтось не знає, що це таке і як ним користуватися, то він, звичайно ж, не досягне за допомогою цих предметів своєї мети, вони для нього, як мінімум, непотрібні предмети).

По-третє, ресурсом влади ми вправі вважати тільки ті явища, які суб'єкт використовує в певній конкретній ситуації. На наш погляд, ресурс, як і влада загалом, має винятково реальну, а не потенційну природу. Тобто про щось ми можемо сказати, що це ресурс влади тільки тоді, якщо це щось задіяне у владних відносинах – до цього впливу ми можемо говорити лише про ресурсний потенціал, про передбачуваний ресурс; після такого впливу ми вправі говорити про минуле ресурсу, про те, що щось

було ресурсом. Оскільки допоки не почнеться вплив і не буде досягнуто результату, ми не можемо говорити, що мету досягнуто, що суб'єкт зміг перетворити щось у ресурс, що відносини влади взагалі є. Інакше ресурсом ми повинні назвати абсолютно все, навіть «гоблінів» тільки на тій підставі, що, можливо, вони є й хтось колись справді зможе використати їх як ресурс влади.

По-четверте, ресурсом влади ми маємо право вважати тільки ті явища, які здатні забезпечити досягнення певної мети, адекватні цій меті, тобто ми вправі й повинні говорити про адекватні, необхідні й достатні для досягнення певної мети інструменти. Наприклад, одна справа домогтися від опонента згоди на переговори й зовсім інша справа змусити опонента робити саме те, що нам необхідно: для початку переговорів необхідні й достатні одні інструменти, а для повної перемоги – зовсім інші.

По-п'яте, ресурсом влади ми вправі вважати тільки ті явища, які на шкалі «ефективні – неефективні» відповідають показнику ефективності, оскільки неефективні ресурси рано чи пізно перестають бути такими, бо більше не дозволяють досягнути мети. Разові ж, тобто неефективні, явища науку не цікавлять, хоча, на наш погляд, відносно таких явищ, які в поодиноких випадках можуть забезпечити підпорядкування об'єкта суб'єктові, можна використовувати поняття «разові ресурсів». Ми ж аналізуємо стійкі, більш-менш стабільні, постійні явища, які й претендують на статус ресурсів влади.

По-шосте, ресурсом влади ми маємо право вважати тільки ті явища, які можуть забезпечити підпорядкування певного об'єкта, а знову ж не будь-які явища, які за якихось інших обставин, стосовно якогось іншого об'єкта виконували або могли б виконати роль ресурсу влади. Тобто, кажучи про ресурси суб'єкта, ми, з одного боку, в жодному разі не повинні забувати про ресурси об'єкта, оскільки суб'єкт домагається підпорядкування об'єкта тільки тоді, коли його ресурси переважають ресурси об'єкта. А з другого боку, ми повинні зрозуміти й проаналізувати цілі об'єкта, оскільки саме цілі формують механізм поведінки об'єкта, оскільки саме його цілі суб'єкт за допомогою ресурсів і повинен переформатувати. Таким чином, ми повинні проаналізувати відносність ресурсів суб'єкта за шкалою «суб'єкт – об'єкт».

По-сьоме, ресурсом влади ми вправі вважати тільки ті явища, які можуть забезпечити реалізацію цілей певного суб'єкта щодо певного об'єкта саме в заданих координатах часу й простору, за певних конкретних внутрішніх і зовнішніх умов. Тобто ресурс влади має конкретно-історичний, точковий характер: що в одних умовах є ефективним ресурсом, в інших умовах таким узагалі може й не бути. Причому під умовами в цьому разі розуміємо щось більше, ніж уже відзначені суб'єкт, об'єкт і мету: сюди, на наш погляд, належить і розміщення навколо суб'єкта й об'єкта інших потенційних акторів, і панівна в суспільстві на цей момент система цінностей, і т. д., і т. п., аж до метеорологічних особливостей (згадаймо, наприклад, роль зими в боротьбі з Наполеоном у Вітчизняній війні 1812 року).

По-восьме, ресурс влади – це те, що має рольову, функціональну природу: призначення й праксеологічний зміст ресурсу влади полягає у впливі на щось, у породженні необхідних результатів. Таким чином, ресурс влади завжди виступає

---

деяким детермінантом, тому ми й уживаємо, на наш погляд, цілком обґрунтовано термін «фактор».

Отже, відповідність будь-якого явища матеріальної або нематеріальної природи вищевказаним ознакам і трансформує його в ресурс влади, надає йому якості ресурсу влади. Визначаючи щось як ресурс влади або припускаючи його на цю роль, ми й повинні довести таку відповідність. Вважаємо, що саме відсутність або нерозуміння такої матриці аналізу ресурсів влади й приводить до так званих «парадоксів влади» – до «безвладдя могутніх» або «влади слабких», через що владу часом й оголошують чимсь незрозумілим, нелогічним або неприродним, на підставі чого іноді виникають навіть цілі теорії на зразок теорії сутнісної заперечності влади (див., наприклад, ідеї В. Конноллі [13]). Так, без повного розуміння ресурсів влади неможливо пояснити безсилля, тобто безвладдя наймогутнішої наддержави США стосовно дуже невеликої й досить слаборозвиненої сусідньої держави Куба або ж безвладдя всесильної католицької церкви стосовно, скажімо, Джордано Бруно, якого їй зрештою довелося спалити на багатті, так і не домігшись результату – підпорядкування, тобто так і не сформувавши щодо Бруно відносин влади з тієї простої причини, що так і не було підібрано адекватних ресурсів.

Однак ці ознаки становлять тільки один бік природи ресурсу влади (ми б назвали її внутрісистемною), оскільки усі вищенаведені атрибути характеризують ресурс виключно й тільки з боку внутрішніх елементів системи влади – суб'єкта, об'єкта, мети і т. п. Але влада, як соціальні відносини, уплетена в суспільний організм і, природно, має на собі його вплив, що формує ще один бік природи влади, зокрема й природи ресурсу влади, і без аналізу цього – зовнішнього – боку, у якому приховано взаємовплив влади й суспільства, влади й інших соціальних субсистем, ми не одержимо адекватного уявлення про предмет, що нас цікавить.

Отже, ми вважаємо, що в площині «суспільство – влада» лежать, як мінімум, чотири специфічні зовнішні атрибути ресурсу влади, які відіграють досить важливу роль у формуванні природи ресурсу влади й, відповідно, у її розумінні.

По-перше, ресурсом влади може стати тільки те явище, що в певній точці соціального часу й соціального простору перебуває в обмеженому, дефіцитному стані, тобто в достатній мірі його немає, не вистачає на всіх учасників відносин, принаймні в цій ситуації. І тільки на підставі дефіцитності його можна використовувати як інструмент примусу. Наприклад, у радянський час такими якостями володіли автомобілі, квартири й навіть гарна ковбаса (зрозуміло, що не вони самі по собі, а доступ до їхньої позачергової покупки) і заради володіння доступу до цих речей багато людей були готові на будь-що, а ось сьогодні й того, й іншого, і третього удосталось практично в кожному магазині, тому своєї колишньої ролі чинника вони виконати вже не можуть. А от те, що зберегло свою дефіцитність, як і раніше, виконує роль чинника впливу на поведінку, тобто роль ресурсу влади, наприклад, гроші, дорогоцінні метали й інші такого типу явища.

По-друге, ресурсом влади може стати тільки те явище, що перебуває в стані бажаного володіння для об'єкта, його усвідомленою або неусвідомленою необхідністю й потребою, тобто об'єкт цих відносин справді й по суті хоче ним

володіти й уживає або готовий розпочати для такого володіння будь-які можливі й необхідні дії, зокрема й піти на певні жертви. Тобто ресурс влади повинен мати ту чи іншу форму корисності й одночасно жертвовності для об'єкта. Наприклад, їжа для глибоко віруючої людини під час посту, безумовно, має ознаку корисності й необхідності, але сама по собі в цих умовах вона однаково не може стати ресурсом влади, оскільки жертвовністю для віруючого вона не володіє – глибоко віруюча людина не принесе заради їжі в жертву віру, життя й т. п., а ось віра в цьому разі, навпаки, володіючи, можливо, мінімальним ступенем утилітарної корисності, несе максимальний ступінь жертвовності, тобто глибоко віруюча людина готова принести за віру практично будь-яку жертву й віра в такому разі є досить ефективним ресурсом влади. Причому, на наш погляд, ці ознаки корисності й жертвовності мають не стільки внутрішню щодо суб'єкта й об'єкта природу, скільки зовнішню, соціальну сутність.

По-третє, ресурсом влади може стати тільки те явище, що має більшу суспільну (якщо ми говоримо про групи) або індивідуальну (якщо ми говоримо про індивідів) значимість, тобто для всіх учасників цих відносин – як для суб'єкта, так і для об'єкта – це явище має більшу цінність, принаймні в певній ситуації. Більше того, вважаємо за необхідне підкреслити, що це явище повинне мати саме соціальну цінність, тобто бути значимим для певного суспільства загалом, повинне бути уплетене в конкретно-історичну систему цінностей цього суспільства. Тобто в цьому разі йдеться про аксіологічний вимір ресурсу влади, що значно ширше, ніж утилітарний зміст. Саме в цьому контексті працюють багато нематеріальних чинників на зразок патріотизму, релігійної віри, батьківської любові, честі й т. д., і т. п. Вважаємо досить показовим у цьому плані, що Х. Лассуелл й Е. Кеплен загалом називають ресурси влади «основними цінностями» [14, Р. 87].

І нарешті, по-четверте, це явище повинне мати регулятивну здатність, що властива тому або іншому чинникові або за його власною природою, або одержана конвенціонально щодо певних умов. Тобто ресурс влади – це певний соціальний регулятор або це те, що може бути використано в ролі такого регулятора. Таким чином, ми вважаємо, що ресурс влади повинен бути корельований із громадським порядком: ресурс влади повинен виступати інструментом формування, підтримки громадського порядку (звичайно ж, громадського порядку в розумінні суб'єкта влади).

Усі чотири зовнішні атрибутивні ознаки мають, на наш погляд, єдину природу – вони відбивають принцип соціальної гетерогенності як один з основних принципів соціальної організації загалом. Таким чином, із зовнішнього боку ресурс влади – це щось, що формує або так чи інакше бере участь відносно соціальної нерівності.

Отже, ми бачимо, що існує ціла низка умов ідентифікації того або іншого явища на роль ресурсу влади, ціла низка критеріїв ресурсотворення й тільки в разі повної адекватності всіх цих умов те або інше явище здобуває необхідний і достатній набір характеристик і стає справжнім ресурсом влади. Вважаємо за необхідне ще раз підкреслити відносний характер ресурсів влади: те, що для одного суб'єкта є досить ефективним ресурсом, для іншого суб'єкта в аналогічній ситуації відносно тотожного об'єкта взагалі не виконує ролі ресурсу влади. Наприклад, якщо Петро I простим



поглядом міг упокорювати бояр, священників й інших людей, то його син, царевич Олексій Петрович, не міг домогтися навіть менших результатів ні погрозами, ні вмовляннями, ні слізьми, ні грішми. Відносність ресурсів влади проявляється в декількох площинах: як у площині самого суб'єкта, так і в площинах об'єкта, соціального часу й простору, конкретної мети, розміщення соціальних учасників, наявності або відсутності інших ресурсів.

І ось тільки тепер на базі виділених підстав експлікації ресурсів влади ми пропонуємо свою дефініцію, побудовану в класичній методології родо-видового визначення. Отже, конкретним ресурсом влади є соціальний чинник, що має соціально ціннісний статус, за допомогою якого один актор домагається свого панування й підпорядкування іншого актора, тобто формуються й реалізуються відносини влади в певній конкретно-історичній ситуації.

Десятки феноменів можуть достатньо повно відповідати всім вищенаведеним вимогам ресурсу влади, тому ми навіть не будемо намагатися йти екстенсивним шляхом і перераховувати всі ці ресурси. Згідно з більш усталеною й серйозною дослідницькою традицією спробуємо запропонувати свою класифікацію ресурсів влади. Критерієм класифікації буде обрано природу самого ресурсу. Ми вважаємо це більш правильним, ніж, наприклад, критерій класифікації М. Роджерса – «характер використання ресурсу» (на його основі вчений виділяє такі класи, як заохочення, покарання й переконання [15]) або критерій Г. О. Белова, який називає критерієм класифікації ресурсів «спосіб діяльності» (при цьому він визначає три класи ресурсів – виділення, заохочення, примус [16]), оскільки характер дії або використання є, на наш погляд, похідним від характеру самого ресурсу, а не навпаки. Як відомо, властивість похідна від структури, а не навпаки; характер використання й дії – це і є властивості, а структура саме і є внутрішньою природою явища.

Таким чином, ми спираємось на те, що саме характер самого ресурсу, його якість є одним із пріоритетних доміант у формуванні всієї системи влади. Таких характерів, якостей ресурсів, на наш погляд, може бути принаймні шість: по-перше, це матеріальні ресурси на зразок грошей, землі, зброї й т. п.; по-друге, це ментальні ресурси, як-от: знання, авторитет, емоції, уміння тощо; по-третє, це інституціональні ресурси на зразок установ або організацій, наприклад, таких як державні установи у формі парламенту, міністерств або їхніх структурних підрозділів, церква як інститут або засоби масової комунікації й т. п.; по-четверте, це статусні ресурси, наприклад, посади, соціальний стан, певні ступені, звання тощо; по-п'яте, це нормативні ресурси на зразок права, канонів віри, формалізованих традицій або звичаїв і т. п.; по-шосте, це фізичні ресурси, як-от: вік акторів, їхнє здоров'я, чисельність, фізична сила, наявність вільного часу, просторова й інша доступність до чогось важливого й т. д.

Безумовно, що, як і будь-яка класифікація, ця пропозиція умовна, відносна й неідеальна. Наприклад, ми цілком усвідомлено не включили у свою класифікацію характеристики, що відбивають ступінь й форму згуртованості, організованості й таке інше соціальної групи або організації. З одного боку, ми вважаємо, що організованість справді є важливим ресурсом, однак, з другого боку, зрозуміло, що цей ресурс використовують далеко не у всіх владних відносинах – його немає в

індивідуальних відносинах, його немає у відносинах малих соціальних груп, його немає у відносинах неорганізованих груп. Таким чином, цей ресурс має досить обмежену сферу дії. Ми ж намагаємося аналізувати максимально загальні, інваріантні ресурси, ті засоби, які звичайно найчастіше виконують роль ресурсів влади.

Більше того, ми розуміємо, що часом справді важко з математичною точністю розрізнити, наприклад, авторитет та віру як ресурси влади й навіть традицію та право, що виступають у тій же ролі ресурсів влади. Таке розрізнення – вимушений і необхідний пізнавальний крок, штучно спрямований на загострення й оголення саме специфічних особливостей того або іншого явища. У реальному ж соціальному житті, як завжди, все набагато складніше: ці критерії перебувають у найскладнішому взаємозв'язку й багаторівневій взаємодії. Наприклад, навіть така, здавалося б, найпростіша форма влади, як сімейна влада, побудована як на авторитеті – діти підкоряються батькам тому, що батько й мати володіють для них ніби апріорним авторитетом (і всі ми з життєвого досвіду знаємо, що стається, коли батьки перестають бути авторитетом для своїх дітей), так і на соціальній традиції – всі діти повинні слухатися своїх батьків, так було, так є, так буде завжди. Більше того, у побудові сімейної влади чималу роль відіграє право, сила й навіть матеріальні ресурси.

Насмілимося стверджувати, що у всіх формах влади завжди ту або іншу, але цілком певну роль відіграють усі або принаймні багато з названих ресурсів. Тобто необхідно пам'ятати про сформовану в цих умовах комбінацію ресурсів влади й виходити з неї. Хоча, звичайно ж, у різних формах влади, на різних етапах соціального розвитку, щодо різних соціальних одиниць, у різних соціальних обставинах роль зазначених ресурсів у зазначеній комбінації різна, причому ця роль завжди рухлива, динамічна, мінлива, як мінлива й сама комбінація. Це і є те, що вище ми назвали відносністю ресурсів влади. Владна сила суб'єкта, крім усього іншого, у тому й полягає, щоб уміти міняти комбінацію підстав адекватно зміні соціальної ситуації.

Проте, на наш погляд, практично завжди можна виділити той або інший ресурс, що в тій або іншій ситуації відіграватиме пріоритетну роль. Вважаємо, що саме розташування ресурсів у комбінації й особливе виділення того або іншого ресурсу в центр комбінації як пріоритетного й визначає конкретне обличчя влади – її форму й зміст, методи організації й технології володарювання. Ще раз саме в цьому місці хотілося нагадати природничо-наукову закономірність про те, що структура визначає властивості й що алмаз відрізняється від графіту не за структурними елементами – вони абсолютно ті самі – а за взаєморозташуванням цих елементів між собою. Так само сімейна влада може будуватися на силі батьків як центральному ресурсі, й ми маємо одну ситуацію в родині, одну модель порядку, одну форму влади, а може будуватися на авторитеті батьків, і ми вже маємо принципово іншу ситуацію в родині, іншу модель порядку, іншу форму влади. Таким чином, з певним ступенем умовності, але можна стверджувати, що саме комбінація ресурсів влади й насамперед висування в центр цієї комбінації того або іншого ресурсу й служить необхідним і достатнім критерієм класифікації форм влади. Так, охлократія будується переважно на

пріоритеті емоцій, плутократія – на пріоритеті матеріальних благ, багатства, демократія – на пріоритеті права, теократія – на пріоритеті релігійної віри, меритократія – на пріоритеті знань і т. д., і т. п.

Отже, хотіли б зробити три висновки. По-перше, ресурс влади є атрибутивним елементом будь-якої системи влади, будь-яких владних відносин, але не будь-який феномен, що потенційно володіє впливом на об'єкт влади, є ресурсом влади – існує ціла низка зовнішніх і внутрішніх умов ідентифікації ресурсотвірних критеріїв. По-друге, всю безліч ресурсів влади можна умовно поділити на шість основних класів: матеріальні, ментальні, інституціональні, нормативні, статусні, фізичні. По-третє, у тих або інших конкретних відносинах влади завжди утворюється так звана комбінація ресурсів, у центрі якої завжди виявляється цілком певний пріоритетний ресурс.

Література:

1. Котлов В. О. Влада – експлікація ортодоксального реляціоніста // Гуманітарний часопис: Збірник наукових праць. – 2007. – № 2.
2. Ледаев В. Г. Власть: концептуальный анализ. – М., 2001.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К., 2002.
4. Lauman E. O., Pappi F. U. Networks of influence: New directions in theory and methodology for the study of community influence systems. – N. Y., 1976.
5. Simon H. A. Notes on the observation and measurement of political power // J. Polit. – 1953. – № 15.
6. Власть: Очерки современной политической философии Запада / В. В. Мшвениерадзе и др. – М., 1989.
7. Dahl R. Power as the Control of Behaviour // Power / Ed. by Steven Lukes. – Oxford, 1986.
8. Сенокосов Ю. Власть как проблема: Опыт философского рассмотрения. – М., 2005.
9. Новейший философский словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн., 2001.
10. Минаев С. Media Sapiens. Повесть о третьем сроке. – М., 2007.
11. Rogers M. The Bases of Power // American Journal of Sociology. – N. Y., 1976. – Vol. 79. – № 6.
12. Benton T. Objective Interests and the Sociology of Power // Power: Critical Concepts / Ed. by John Scott. – Vol. 2. – London, 1994.
13. Connolly W. E. The Terms of Political Discourse. – Princeton, 1983.
14. Lasswell H. D., Kaplan A. K. Power and Society. – New Haven, 1950.
15. Rogers M. F. Instrumental and infra-resources: The bases of power // American Journal of Sociology. – 1974. – Vol. 79. – № 6.
16. Власть многолика: Сборник научных трудов. – М., 1982.